

VISSZHANG

A Társadalomtudomány írja Tóth Károlyról: „Ez a keménykötésű kunsági magyar minden idegszálával összeforrott a magyar múlttal, az ősi röggel. Tösgyökeres magyar lelke a nemzeti, vallásos és családi hagyományok áhitatos tiszteletével volt tele, anélkül azonban, hogy a maradiság anakronizmusának mégcsak egy árnyalata is vegyült volna hozzája. A magyar néplélek türelmes és objektív megértésével fogadott minden újat, ami az emberi haladás hajóját előbbrevinni látszott. A magas kultúra ormain edzett szemmel fogékony volt a nyugati és modern eszmék iránt is; nem merő külföldieskedésből, hanem mert ezeket beleilleszthetőknek tartotta a magyar lélek páratlanul gazdag eszmevilágába. A modernségnek is ez szabott nála határt. A magyar közélet porondján ritka a modern konzervatív magyar lelkiségnek az a szerencsés típusa, amelyet Tóth Károly rokonszenves egyénisége képviselt. Sajnos, hogy így van, S éppen azért érezzük hétszeresen súlyosnak azt a veszteséget, amely elköltözésével a magyar közéletet érte“. (1928:250.)

*

„Vörösmarty három legnagyobb költőnk közül a mai magyar nemzedék lelkiségéhez a legközelebb áll ... A szimbolizmus befolyása alatt felnőtt mai generáció a nagy mélységeket, a szokatlan jelzőket, a sajátos szófüzéseket, szórendeket kedveli s épen ezt találja meg leginkább Vörösmartynál“. (Klebsberg Kunó gróf cikkéből, Pesti Napló szept. 23.)

*

Abból az alkalomból, hogy Vass József a kath. nagygyűlésen kijelentette: „nem hirdetek neokatholicizmust“ - Farkas Elemér vezércikket írt a Nemzeti Ujságba (okt. 11), bizonyos félreértések tisztázása céljából. A cikkből vesszük a következő szavakat: „A katolicizmusnak valóban nincs szüksége új gondolalakkal, célkitűzésekkel való alimentálásra és a megváltozott viszonyokhoz való átalakulásra ... Teljesen más a helyzet a népek nacionalizmusa s a nemzeti érzés célkitűzései s eszközei megválogatása tekintetében. Ennek elasztikusnak s a korhoz és a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodónak kell lennie, különben elhalad a világ egy nemzet felett. A múlt század célkitűzései s nacionalizmusának fegyverei elavultak; ezek legfeljebb a világról tudomást nem vevő sóhajtozás s kesergés témájául szolgálhatnak, de sohasem lehetnek alkalmasak egy nemzet törekvéseinek, élni akarásának előbbrevitelére. Itt, igenis, helye van, a régi eszmék s gondolatok revíziójának; helye van a neonacionalizmusnak. A nacionalista gondolat ortodoxiájához való ragaszkodás jóvá nem tehető hiba volna. A nacionalizmust én egy keretnek tekintem, melyet a nemzet, mint egy őseitől ráhagyott kincset, köteles őrizni s attól el nem tántorodni. Ennek a keretnek azonban az idő, a kor, a viszonyok, az erők s befolyások adhatnak újabb és újabb tartalmat, anélkül, hogy az alapgondolat - a nacionalizmus - a maga átűtő erejéből bármit is vesztené“.

*

Az Alfölddel szemben folytatott igazságtalan kulturpolitikáról írta a Szegedi Szemle: „Hajdan alapítottak néhány jogi iskolát és fenntartották a tanulmányi alapból, de gondoskodtak róla, hogy az 1200 négyszögmérföld területen lakó magyarságnak ne jusson belőle s ha nincs a reformátusság, az Alföld teljesen főiskola nélkül maradt“. (1928, 23:10.)

*

Waldemar George írja a Revue Mondiale szept. 15.-i számában: „A modern német, francia, orosz és spanyol művészek az olasz reneszánsz szépségidéjje ellen harcolnak. Transzcendentális művészetük visszaállítja az álomnak, legendának, mithosznak, szimbolikus formáknak tekintélyét ... Egy új szellem van keletkezében, amely a humanizmus romjain épül föl: egy új gothika, amely a keletből és a középkori szellemből táplálkozik. A kathedrálisok Franciaországának csatlakoznia kell a misztikának ehhez a fölülüléséhez“.

*

Élénk visszhang támadt a sajtóban Károlyi József egri beszéde körül amely a magyar történelemnek katolikus szempontból való revízióját sürgette. Ezzel kapcsolatban írta a Magyarország (szept. 19.): „Károlyi József gróf olyan történelmi elmékedésekbe bocsátkozott, amelyek aligha szolgálják a magyar egységnek áhitott gondolatát s amelyek ilyen nyersen és dilettáns módon fölvetve a legnagyobb mértékben ellenkeznek a történelmi valósággal ... Nagyban és egészben véve a legkevésbé sem igaz, hogy a nagy katolikus vezetőifriákat elsikkasztotta a meghamisított történelemírás a nemzeti hősök Pantheonjából ...“

*

Babits Mihály állásfoglalása a „testi kultúra“ divatos jelszavával szemben a szellemi kultúra mellett: „Hadd figyelmeztessem a testi kultúra különböző apostolait a jobb- és baloldalon állásfoglalásuk kétféle következetlenségére. Az egyik rész, mely a nyers erő kultuszának, a Sportnak és Militarizmusnak varázsa alatt

áll, a Tradíciók tiszteletére, a Tények és Történelem vallására szeret hivatkozni, s elfelejti, hogy a Tradíció nagyon hangosan és nyilvánvalóan a Szellemi Kultúra pártján sorakozik; és hogy soha nem akadt volna írástudó, aki a Testi Kultúrát fölébe helyezte volna, vagy akárcsak egyenrangúnak is ismerte volna el a Szellemi Kultúrával. Nem; sőt elméletben még a zord katonák és hadvezérek is meghajoltak a Szellemi Kultúra felsőbbbsége előtt“. (Nyugat, 1928:373.)

*

Bánffy Miklós gróf nyilatkozott az Uj Nemzedékben (okt. 24.) az erdélyi irodalom sokat vitatott kérdéséről. A nyilatkozat azért érdekes, mert az Uj Nemzedék közli, amely eddig mereven elzárkózott Ady elismerésétől. Ime a nyilatkozat kiemelkedő mozzanata, mely a fajvédő és ókonzervatív lap hasábjain jelent meg: „Az erdélyi magyarság nem olyan nagy, hogy megengedhetné magának a világnézeti elkülönítettség luxusát, s ha valakiről tudjuk azt, hogy használni fog a magyarság ügyének, nem riaszthatjuk el magunk mellől. Ugyanez a felfogásunk az Ady-kérdésben is. Ady Endrében szét kell választani a költőt az embertől, s ha idekint még tart a harc Ady körül, mi, erdélyi magyarok, a fentebb említett okok miatt sem emészthetjük magunkat ilyen irodalmi háborúság luxusával“.

*

Szabó Dezsőtől megszoktuk már, de a magyar faj értékeit védő „Előörs“ című hetilaptól mindenesetre meglepő, hogy az erdélyi magyar irodalom köztiszteletben álló veteránjáról - Benedek Elekről - ilyen mondatokat ad közre: „Édes melegszívű, giling-galang, ciróka-miróka Elek Apó ...“ A Szent Öreg bizony írónak nagyon-nagyon cingárka, igen jelentékenyecske volt egész világléteében. A székely nép tragikus arányú ős meséit őt keserves kötetben egészen kis: édeskés elek-após szubvenciók undorításokká giling-galangolta át, ami nagy-nagy bűn. Azután írt enyhe dolgokat, melyek egy fálusi néptanító stílárís felkunkorodását sohasem versenyezték túl ... (Ha az Előörs írói között egyetlenegy is volna, aki jobban tud magyarul és szebben ír Benedek Eleknél, talán meg lehetne bocsátani ezt az Erdély felé dobott követ.)

*

Az előbbi „elsodort“ stílusra jellemző az alábbi játszi mondatképzés is, amellyel az egyik előörs, fájának védelmében, önfainak vérét akarja ontani: „Ime: hirdetem az ős Hungária minden tája felé: megöljük a Szent Öregeket, Kipusztítjuk őket becstelen koruk minden hazugságával, bűnével, szajhaságával. Ezer és ezer fiatal szívben húzom a halálharangot fölöttük. Mi a heroikus szeretet és a tisztító szent gyűlölet teremtő harcú világát fogjuk megélni. Kusti a sirba, Szent Öregek; helyet a tiszta fiataloknak!“ (Előörs, 1928, 30:9.) Az ilyen stílusból nem igen szoktak kigyógyulni a betegek ...

*

A tehetséges Georg Büchner, egy fiatalon elhunyt, késői „Stürmer und Dränger“, aki melodramai motívumokból és Shakespearei szólamokból nagystíliú történelmi tabló-sorozatot szerkesztett: a magyar alkotmány sáncaira nézve veszedelmesnek találtatott. A „Danton halála“-nak betiltása és megcenzurázása alkalmából emlékezhethünk Büchner kortársaira, a százév előtti magyar reform-nemzedékre, amelyet egyik konzervatív irodalomtörténésünk a következőképpen jellemez: „A szólás-, írás- s közszabadságnak lábbal tapodása az egész ország jogérzetét fölháborítván, mind tömegesebben szálltak síkra azokért az eszmékért, melyeket az emberi jog s a haladás kívánt“. (Badics Ferenc : Fáy András életrajza, Bpest, M. T. A. kiadása, 1890:361.)

*

A „Danton halála“ betiltása meglehetősen éles és ideges hangokat provokált az írók és kritikusok körében. Ime például Schöpflin Aladár nyilatkozata: „A rendőrségnek ezzel az intézkedéssel megint sikerült nevétségessé tennie nemcsak önmagát, hanem az egész magyar hivatalosságot. Mindenkinek, ki csak valami közösséget és érdeklődést is érez művészi dolgok iránt, a legnagyobb felháborodással kell az ilyen intézkedéseket fogadnia, mert ezek nemcsak az érdekelteknek ártanak, hanem ártanak kifelé és befelé egyaránt az egész magyar kulturának. Ránkbőszítik a németeket, akiknek egy nagyon megbecsült írójáról van szó, ránkbőszítik a franciákat, akiknek nemzeti forradalmáról van szó, ránkbőszítik az egész világot“. (Esti Kurir, okt. 5.)

*

Az erdélyi írók budapesti szereplése alkalmából írta a Pesti Hírlap: „Bebizonyult, hogy nincs kétféle magyar irodalom. Az erdélyi szerves része a magyar irodalomnak. Cáfolata volt ez annak a babonának, amely idehaza felőlött bizonyos körökben, hogy az itthoni irodalom nem magyar, hanem csupán az erdélyi irodalom az. Az egész különbség annyi; hogy az erdélyiekből az új helyzet erősebben váltott ki fajerőket, ami magasztos küldetésük betöltésének egyik erős forrása. A másik tanulság, amely intő például szolgálhat nekünk, hogy a Helikon nem ismer stílusbeli világnézeti különbséget, Budapest közönsége szíve visszafojtott dobogásával köszöntötte Erdélyt, az erdélyi lelket“.